

Sygn. akt II CZ 78/16

POSTANOWIENIE

Dnia 9 sierpnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

SSN Anna Owczarek

w sprawie z powództwa M. P.
przeciwko D. P.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 9 sierpnia 2016 r.,
zażalenia powoda
na postanowienie Sądu Apelacyjnego
z dnia 5 listopada 2015 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie, pozostawiając
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego
w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 5 listopada 2015 r. Sąd Apelacyjny odrzucił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 26 lutego 2015 r. Stwierdził, że Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 8 maja 2015 r. oddalił wniosek powoda o zwolnienie od kosztów sądowych w postępowaniu apelacyjnym oraz że w terminie otwartym do uiszczenia opłaty od apelacji, tj. od doręczenia pełnomocnikowi powoda orzeczenia Sądu odwoławczego oddalającego zażalenie na to postanowienie, wniósł on powtórny wniosek o zwolnienie z opłaty sądowej od apelacji, ale ponad kwotę 2.000 zł. Sąd Apelacyjny wskazał, że wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, względnie ponowny wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych oparty na nowych okolicznościach, przerywa bieg terminu do uiszczenia opłaty sądowej, jednak, gdy strona wnosi jedynie o częściowe zwolnienie od tych kosztów, to przerwanie biegu terminu dotyczy tylko części opłaty objętej wnioskiem. Dlatego też opłatę nieobjętą wnioskiem strona zobowiązana jest uiścić w terminie określonym w pierwotnym wezwaniu, czyli wynikającym z art. 112 ust. 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst. jedn.: Dz. U. z 2014 r., poz. 1025 z późn. zm., dalej: „u.k.s.c.”). Sąd Apelacyjny podkreślił, że skoro powtórny wniosek o zwolnienie z opłaty od apelacji dotyczył kwoty przekraczającej 2.000 zł, to nieuiszczenie opłaty w zakresie przez powoda akceptowanym, w terminie biegnącym od daty doręczenia jego pełnomocnikowi postanowienia Sądu odwoławczego, oddalającego zażalenie na odmowę zwolnienia od kosztów, skutkuje odrzuceniem apelacji, jako nieterminowo opłaconej.

W zażaleniu na to postanowienie powód wniósł o jego uchylenie zarzucając naruszenie art. 370 w zw. z art. 373 k.p.c., art. 107 ust. 1, art. 112 ust. 3 i 4 u.k.s.c. poprzez błędną interpretację i uznanie, iż uchybił terminowi do uiszczenia opłaty sądowej od apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W sprawie, w której wywiedziono zażalenie poza sporem pozostaje, iż wniosek powoda o zwolnienie od kosztów sądowych, w zakresie dotyczącym

opłaty od apelacji został prawomocnie oddalony, a w terminie otwartym do uiszczenia opłaty powód złożył ponowny wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych oparty na nowych okolicznościach, o czym przesądza jego uwzględnienie przez Sąd Okręgowy. Rozważenia natomiast wymaga, czy w sytuacji, gdy strona w ponownym wniosku, wnosi jedynie o częściowe zwolnienie od kosztów, spoczywający na pełnomocniku na podstawie art. 112 ust. 3 u.k.s.c obowiązek uiszczenia opłaty, dotyczy opłaty obliczonej od pisma w części nie objętej wnioskiem.

Zasadą jest, wzywianie przez przewodniczącego strony do opłacenia pisma, jeżeli wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, zgłoszony przed upływem terminu do opłacenia pisma został prawomocnie oddalony. Z art. 112 ust. 2 u.k.s.c. nie wynika by obowiązkiem strony, ubiegającej się o zwolnienie od kosztów sądowych w części, było opłacenie pisma w takim zakresie, w jakim nie ubiega się o zwolnienie, jeszcze przed rozpoznaniem jej wniosku. W konsekwencji na przewodniczącego nałożono obowiązek, na podstawie art. 130 k.p.c. wezwania strony do opłacenia złożonego pisma, dopiero po prawomocnym rozstrzygnięciu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych. Rozróżnienia sytuacji strony ubiegającej się o całkowite i częściowe zwolnienie od kosztów, brak również w art. 130 § 1 w zw z art. 126² k.p.c. gdzie ustawodawca odnosi obowiązki strony do opłacenia pisma, a nie wniesienia opłaty w części nieobjętej wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych.

Wynikający z art. 130² § 1 k.p.c. i 112 ust. 3 u.k.s.c obowiązek uiszczenia przez pełnomocnika, bez odrębnego wezwania, opłaty od pisma podlegającego opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej, od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu, dotyczy analogicznie opłaty od pisma, a nie części opłaty, nie objętej wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych. Art. 112 ust. 3 u.k.s.c. wprowadza obowiązek opłacenia pisma dopiero po prawomocnym rozpoznaniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych. Ponadto, identycznie jak art. 112 ust. 2 u.k.s.c. nie czyni rozróżnień w obowiązkach procesowych między stroną ubiegającą się o częściowe i całkowite zwolnienie od kosztów sądowych, a w konsekwencji nie nakłada dodatkowych obowiązków, na pełnomocnika, który reprezentuje taką stronę.

Wykładnia literalna przepisu art. 112 ust. 3 u.k.s.c., nie przemawia, zatem za nałożeniem na pełnomocnika obowiązku uiszczenia części opłaty, w zakresie, w jakim strona nie ubiega się o zwolnienie od kosztów sądowych. W obecnie obowiązującym, po uchyleniu art. 130² § 3 k.p.c. stanie prawnym art. 112 ust. 3 u.k.s.c. jest jedynym wyjątkiem, który w przypadku nie uiszczenia przez profesjonalnego pełnomocnika opłaty od pisma skutkuje możliwością odrzucenia środka odwoławczego czy środka zaskarżenia, bez przeprowadzenia trybu naprawczego. Jako regulacja szczególna nie powinien być wykładany rozszerzająco i stosowany do sytuacji, które nie są w nim wyraźnie opisane (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2012 r., I CSK 532/11, nie publ., postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 października 2015r., IV CZ 36/15, nie publ., z dnia 20 lipca 2012 r., II CZ 61/12, nie publ., z dnia 24 maja 2012 r., II CZ 12/12, nie publ. i z dnia 28 października 2010 r., II UZ 26/10, nie publ.).

Wprawdzie orzecznictwo Sądu Najwyższego opowiada się jednoznacznie za zapewnieniem wysokiego poziomu staranności i rzetelności w zastępowaniu strony przez profesjonalnych pełnomocników w postępowaniu sądowym, ale nałożeniu obowiązków, musi towarzyszyć jednoznaczna norma prawna, z której one wynikają. Można, bowiem i należy stronie, która powinna znać prawo, za zawinioną poczytywać nieznajomość jasno ujętych przepisów i ustalonej praktyki sądowej (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 1971 r., I CZ 9/71, nie publ.). Jednak art. 112 ust. 3 u.k.s.c. nie zawiera jednoznacznej normy prawnej obligującej pełnomocnika do uiszczenia części opłaty od pisma, w zakresie nie objętym wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych. Niezachowanie analizowanego wymagania prawnego jest przy tym zagrożone surową sankcją odrzucenia środka odwoławczego lub środka zaskarżenia, a więc pociąga za sobą dla strony poważne, negatywne konsekwencje procesowe. Tymczasem sankcji związanej z rygoryzmem procesowym nie można domniemywać, powinna być ona sformułowana, zawsze jasno i wyraźnie. Ponadto w wypadkach wątpliwych należy opowiadać się na rzecz merytorycznego rozpoznania sprawy (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2006 r., III CZP 98/06, OSNC 2007, nr 9, poz. 131, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2002 r., III RN 73/02, nie publ. i z dnia 4 października 2006 r., I CZ 81/06, OSNC 2007, nr 2,

poz. 36). Nie można również pominąć, iż przepisy o kosztach sądowych pełnią służebną rolę, w stosunku do norm regulujących sam przebieg procesu, powinny być, zatem tak wykładane, by przy zachowaniu swych funkcji zostały stworzone gwarancje zapewniające stronie możliwość wypełnienia obowiązku procesowego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1976 r., III CZP 11/76, OSNC 1976, nr 7-8, poz. 162).

Za stanowiskiem prezentowanym przez Sąd drugiej instancji nie przemawia także wykładnia funkcjonalna art. 112 ust. 3 u.k.s.c. Celem tego przepisu było przyspieszenie postępowań oraz odciążenie sądów od dokonywania czynności, które mogą być wykonywane przez pełnomocników, jeżeli konieczność uiszczenia opłaty i jej wysokość jednoznacznie wynika z orzeczeń odmawiających w całości czy w części zwolnienia od kosztów (por. m. in. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 2011 r., I CZ 51/11, nie publ. i z dnia 25 lipca 2013 r., II CZ 54/13, nie publ.). Sytuacja taka niewątpliwie ma miejsce, gdy strona reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika ubiega się o zwolnienie od kosztów sądowych, a jej wniosek zostaje prawomocnie oddalony lub uwzględniony jedynie w części, o czym pełnomocnik uzyskuje wiedzę w dacie doręczenia mu prawomocnego postanowienia w tym przedmiocie. Jeżeli jednak w terminie biegnącym do uiszczenia opłaty istnieją podstawy do złożenia wniosku o ponowne zwolnienie od kosztów sądowych, opartego na nowych okolicznościach, to zgodnie z art. 112 ust. 4 przerywa on bieg terminu do opłacenia pisma, a nie jedynie opłaty w części nie objętej wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych. Ustawodawca konsekwentnie również w art. 112 ust. 4 u.k.s.c nie poczynił rozróżnienia w sytuacji strony ubiegającej się ponownie o całkowite i częściowe zwolnienie od kosztów, traktując je pod względem obowiązków procesowych jednolicie. Ma to swoje uzasadnienie w celowości nałożenia na stronę obowiązku uiszczenia opłaty dopiero po ustabilizowaniu jej wysokości, czyli po prawomocnym rozpoznaniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, niezależnie od tego czy wniosek dotyczy całkowitego czy częściowego zwolnienia od kosztów.

Odmierna wykładnia nie zmierza do przyspieszenia postępowania i odciążenia sądu, lecz może prowadzić do zbędnych utrudnień i komplikacji, pozostając w opozycji do celu, który chciał uzyskać ustawodawca. Ocena, czy

wniosek o ponowne zwolnienie od kosztów sądowych jest oparty na nowych okolicznościach należy do sądu, który może wniosek odrzucić (art. 107 ust. 2 u.k.s.c.), co będzie skutkowało obowiązkiem, zwrotu uiszczonej zbędnie opłaty od pisma, w zakresie nie objętym wnioskiem (art. 79 ust. 1 pkt 1 b u.k.s.c.). Sąd może, również merytorycznie rozpoznać ponowny wniosek o częściowe zwolnienie od kosztów sądowych, ale go nie uwzględnić lub uwzględnić w części, co będzie się dla strony wiązało z obowiązkiem uregulowania opłaty, ponad już uiszczonej, w zakresie nie objętym zwolnieniem lub w zakresie uzyskanego zwolnienia, czyli ponownym wniesieniem opłaty od pisma po ostatecznym określeniu jej wysokości. Ponadto, po prawomocnym rozpoznaniu ponownego wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych w sposób niezgodny z wnioskiem strony, może ona nie uiścić opłaty od pisma, w zakresie, w jakim nie uzyskała zwolnienia, co obliuguje sąd do zwrotu uiszczonej opłaty. Nałożenie na pełnomocnika obowiązku uiszczenia opłaty w analizowanej sytuacji procesowej jedynie wtedy uprości i przyspieszy postępowanie, jeżeli sąd rozpozna wniosek merytorycznie i dodatkowo zgodnie z wnioskiem strony, a tego rodzaju decyzji procesowej w dacie złożenia wniosku nie można antycypować. Z powyższych rozważań wynika, iż przyjęty przez Sąd Apelacyjny kierunek interpretacji nakłada na stronę i sąd zbędne obowiązki, niepotrzebnie komplikując i utrudniając przebieg postępowania związanego z ubieganiem się o częściowe zwolnienie od kosztów sądowych.

Do odmiennych wniosków nie prowadzi stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 24 sierpnia 2005 r. (II CZ 75/05, Biul. SN 2005/10/15), do którego na poparcie swojej argumentacji odwołał się Sąd Apelacyjny. Sąd Najwyższy zajmując stanowisko, iż wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, w przypadku, gdy strona ubiega się o zwolnienie od kosztów sądowych w części, przerywa bieg terminu do uiszczenia opłaty sądowej jedynie w części objętej wnioskiem wypowiadał ten pogląd, na tle art. 16 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst. jedn: Dz.U. z 2002r, Nr 9, poz. 88, ze zm., dalej: „u.k.s.c z 1967 r.”) oraz art. 113 k.p.c. uchylonych z dniem 2 marca 2006r wobec wejścia w życie u.k.s.c. Ponadto sytuacja objęta rozstrzygnięciem dotyczyła nieuiszczenia opłaty w części nie objętej

wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych w odpowiedzi na wezwanie sądu, a nie obowiązku uiszczenia części opłaty bez odrębnego wezwania. Natomiast w odniesieniu do obowiązków spoczywających na profesjonalnych pełnomocnikach Sąd Najwyższy wyraźnie wskazywał, że rygor przewidziany w art. 17 u.k.s.c. z 1967 r. ma zastosowanie, gdy pełnomocnik wnosi pismo podlegające opłacie stałej bez należnej opłaty, nie odnosi się natomiast do sytuacji, gdy adwokat z pismem takim łączy wniosek, o zwolnienie od opłaty. Stanowisko to było uzasadnione tym, że wymieniony przepis, jako wyjątkowy, nie mógł być stosowany rozszerzająco, prowadząc bez wyraźnej podstawy ustawowej do pogorszenia sytuacji procesowej strony (por. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 1976 r., III CZP 11/76, OSNC 1976 r., nr 7-8, poz. 162 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 października 1997 r., III CZ 70/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 45 i z dnia 31 maja 2006 r., IV CZ 40/60, nie publ.). Zarówno zmiany stanu prawnego jak i brak analogii w stanie sprawy, co do istoty rozstrzyganego problemu, nie pozwala na odniesienie stanowiska wyrażonego w przytoczonym orzeczeniu do obowiązków spoczywających na pełnomocniku w aktualnym stanie prawnym.

Artykuł 112 ust. 3 u.k.s.c. wyznacza termin uiszczenia opłaty w razie prawomocnego oddalenia wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych oraz jednocześnie wyłącza możliwość wdrożenia postępowania naprawczego określonego w art. 130 § 2 k.p.c., co oznacza, iż profesjonalny pełnomocnik powinien sam obliczyć i uiścić należną opłatę (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2011 r., V CZ 30/11, nie publ.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi też wątpliwości, iż skutków prawnych wynikających z art. 112 ust. 3 u.k.s.c. nie uchyla bezpodstawne wezwanie strony do uiszczenia opłaty sądowej w razie nieuiszczenia opłaty w terminie określonym w tym przepisie (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2012 r., III CZP 92/11, nie publ., postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2011 r., II CZ 88/11, nie publ., z dnia 6 października 2011 r., V CZ 73/11, nie publ., z dnia 16 kwietnia 2014 r., IV CZ 21/14, nie publ. i z dnia 22 marca 2012 r., V CZ 154/11, nie publ.). W okolicznościach sprawy, bez znaczenia jednak pozostaje, iż Sąd Okręgowy po prawomocnym rozpoznaniu ponownego wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych wezwał pełnomocnika skarżącego do uiszczenia opłaty od apelacji,

skoro wezwanie zostało doręczone w tej samej dacie, co postanowienie uwzględniające częściowy wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, zatem wynikający z art. 112 ust. 3 u.k.s.c. termin do uiszczenia opłaty od apelacji został zachowany (k. 373- 376, k. 408 i 415).

Z przytoczonych względów, wobec braku podstaw do odrzucenia apelacji powoda Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c.), o kosztach postępowania zażaleniowego rozstrzygając na podstawie art. 108 § 1 w związku z art. 398²¹, art. 391 § 1 i art. 394¹ § 3 k.p.c.

jw

eb